

A kék kenyér

A föld szeretete által testben és lélekben sziklaként megedzett emberek voltak a nagyszüleim és a szüleim is. Nagypám – Tislér Rémus – több évet töltött a pennsylvániai „gyilkos kénbányákban” azért, hogy gyermekeit kimentse a nyomorúságból. Álma beteljesült. A gyermekeknek szánt biztonságot megteremtette.

A szülőktől megörökölt vagyont megosztotta négy fiútestvérével, majd egy négyablakos, utcafrontos házat építtetett melléképületekkel és pajtával. A kitelepítést már nem érte meg, mert megtörte a küzdelem. Mint nagypám, édesapám – Tislér István – is kemény ember volt. Mivel a földek adta áldás kiszámíthatatlan volt a Mura mentén, a pécsi szénbányában helyezkedett el, hiszen kellett a biztonság, mert édesanyánk a harmadik gyermekkel volt várandós.

S beköszöntött 1951-ben a Mikulás éjszakája. Az ablakban két pár gumicsizmácska (az anyai nagypa ajándéka), benne pedig néhány szem cukrocška. Egyetlen szobában aludt az egész család. A nővérem az édesanyámmal, én pedig a nagymamával. Éjfélkor riadtunk fel arra, hogy hatalmas zörejjel csapódik a falnak a bejárati ajtó – mert hogy berúgták –, s már az elemlámpa sápadt fénye pásztázott rajtunk, felriadtakon. Villany akkor még nem volt. Majd az egyik ÁVH-s hangja, dehogy hangja, üvöltése törte meg a dermedt csendet:

– Maguk a nép ellenségei! Pakoljanak! Ki lesznek telepítve!

A hirtelen érkező fájdalom és riadalom megbénítja és tehetetlenné teszi az embert. Így történt ez velünk is. Mi, gyermekek keserves sírásba kezdtünk. A nagymama és édesanyánk a félelemtől megtörve és megalázva ült dermedten az ágyon.

– Na, mi lesz már?! Nem értenek a szóból?! Igyekezzenek! – üvöltött az egyik ÁVH-s.

Nagymama életereje éledt fel előbb, s remegő hanggal csendben szólt édesanyánkhöz:

– Siess lányom! Pakold a zsákba a gyerekek holmiját. Aztán a miénket. A mestergerendán ott a tegnap sült kenyér, azt is tedd a zsákba. Mellette egy papírban pár szem kockacukrot is találsz. A gyerekeknek szüksége lesz rá. Ki tudja hová, merre visznek bennünket.

Édesanyánk kapkodva szedegette a holmikat, majd a nagyszobába nyitott, hogy a sublótból kiszedje a szükséges ruhákat. Megriadt, amikor látta, hogy az ÁVH-s a fiókban kotorászik. A megtört pillanatot az ÁVH-s hangja siklatta tovább.

– Szalmazsákot, dunyhát, vánkost is pakoljon a gyerekeknek! – mondta félvállról.

A sápadtan világító petróleum lámpa remegő lángja ott táncolt a megrémültek arcán. Aztán csak az egyenruha ereje diktált:

– Na, mi lesz már? Meddig cihelődnek? – törte meg a félelem csendjét az ÁVH-s.

Kituszkoltak bennünket a házból. Édesanyánk a zsákokba gyömöszölt holmit a ház előtt várakozó lovaskocsira pakolta, mert hogy lovaskocsival vitték a Kossuth utcába, hiszen nem akarták, hogy a teherautó hangja felferje álmukból az utca lakóit. Édesanyánk két batyuval a kezében indult a szekér után, bennünket pedig a nagymama – Tislér Rémusné Varga Borbála – vezetett kézen fogva. Nagymama ekkor közel járt a hetvenedik életéhez, édesanyánk huszonöt éves volt, és várandós a harmadik gyermekkel. A nővérem, Anna négyéves volt, én pedig három.

Menet közben az egyik ÁVH-s eltűnt. A másik, a magas, szép arcvonású, akire úgy harmincéves koromig emlékeztem is, a karjaiba kapott, s úgy vitt a szekér mögött az úton. Amikor a társa visszatért, rettenetes üvöltésbe kezdett:

– Tedd le azt a porontyot, mert mindjárt a földhöz vágom!

– Hogyan tenném le? – szólt a másik. – Késésben vagyunk. Sosem érünk ki a teherautóhoz.

Az összekapkodott holmit édesanyám feldobálta a teherautóra, majd felmászott. Nagymama feladta a nővéremet, majd engem. Édesanyánk felsegítette őt is, s a decemberi éjszakában máris elindult a nyitott teherautó. Pufogása elnyomta a zokogás hangját, az éjszaka pedig eltakarta a könnyeket. Nem fáztunk, mert a félelem ereje nagyobb volt a tél erejénél, összezúzva zokogtuk végig az utat a nagykanizsai vasútállomásig. Én már többé sosem láttam sírni a családom egyik tagját sem, mert útközben elfogytak a könnyeik.

Házunk ablakában ott maradtak a Mikulás napi gumicsizmácskák a cukorral, s mi azóta soha sem vártunk Mikulás napján ajándékra. A nagyszobában egy kis cifra csészében maradt édesanyánk és édesapánk karikagyűrűje is. Ugye a parasztember a hétköznapiakban nem viselt gyűrűt, hiszen a nehéz munkához nem illett. Szüleimnek aztán már soha többé nem állt módjukban visszapótolni az örök kórforgás szimbólumát.

A nagykanizsai vasútállomáson a marhavagonok előtt állt meg a teherautó. Édesanyám átpakolta a va-

gon egyik végébe a holminkat, kapkodva készítette el a fekvőhelyünket, mert az ÁVH-s bejelentette, hogy sietni kell, mivel más is utazik ám a vagonban. És a vagon ajtaja becsapódott. Édesanyánk egyszer csak a sógornője hangjára lett figyelmes, aki élelmet hozott volna a családnak egy cekkerben, hogy ne éhezünk a *valahová* vivő úton. A sínek között kiáltozott:

– Anna testvér, hol vagytok?

Édesanyám megismerte a hangját, s a kis ablakcskához lépett. Már nem szólhatott azonban hozzá, mert látta, hogy hogyan rohan a nagynéni felé az ÁVH-s.

– Tűnjön innét! Tűnjön, de azonnal, mert felnyársalom! – üvöltötte, s közben úgy meglökte, hogy a sínek közé esett.

A rettegés csendjét a vagon ajtajának nyitása törte meg. Meghozták a tótszerdahelyi Hederics családot, a nagyszülőket, szülőket és gyermeküket, Józsefet. Idő múltával – mert a félelem nem érzi az idő múlásának mértékét –, lassítani kezdett a szerelvény. Hederics néni az apró kis lukacsákakon leste, hogy merre járhatunk.

– Székesfehérvár van kiírva. Akkor nem Oroszországba visznek bennünket – súgta.

Aztán lassan ébredezni kezdtünk, mi, gyerekek, s nagymama így szólt édesanyánkhoz:

– Melyik zsákba tetted a kenyeret lányom? Enniük kellene a gyerekeknek.

Édesanyám megtapogatta a zsákokat, s kivette az előző nap sült kerek cipót. Akkor látta, hogy valamitől kék lett a kenyér ropogós héja.

– Nézze mama! Mitől lett kék ez a kenyérke? – fordult a nagymama felé.

Kenyérkét mondott, mert a Mura menti horvát ember kicsinyítő képzővel látott el minden lételemet a tisztelet jeléül. Nézi nagymama a kék kenyeret, majd így szól:

– Jaj, lányom, ott a gerendán az egyik papírocskában kockacukor volt, a másikban pedig kékítő.

Fogta a kenyeret, s köténye sarkával gondosan törölgette róla a kék port. Igen, mert a gyerekek szeretik a kenyér héját, s egy morzsácska sem veszhet kárba. Majd miután tiszta lett a kenyér, hüvelykujjával keresztet vetett rá, s tépett belőle a gyerekeknek. Ezt követően imádkozni kezdett, s halk mormolása ismét álomba ringatta a kicsiket. A millió darabokra hullott álmait kívánta összerakni a Jóisten segítségével, mert most már itt az emberi akarát és erő semmit sem jelentett.

A tedejpusztai vasútparton állt meg a vonat. Édesanyám leszórta a zsákokat és a többi holmit. Egy ott várakozó szekérre pakolta, s amikor indulni kezdtük a szekér után egy ÁVH-s hangja bődült fel a nyomorúságos emberek csendjét felfelve:

– Na, kutyák, ti itt fogtok megdöglenni!

Nagymama megkínzott gondolatban pedig e mondatok szántottak végig:

– Istenem! Kutyák? Hát mit vétettünk mi, s kinek? Miért ér messzebbre a gonosz keze, mint a becsü-

tes emberé? A bűn, a bűnös a nyertes, s porig alázott a tisztesség és becsület. Hát elfogyott a hazai föld a talpunk alól. Látlak-e még valaha, szülőfalum? Mi vár ezekre a gyermekekre jószágos Istenem, s mi a születendőre?

A juhoknak épített hodály előtt megállt a szekér. Nagymama mindig lágernak mondta. Egy kupacba szórva vaságyak heverték a hodály előtt. Néhány család azonnal indult összeszerelni az emeletes ágyakat, édesanyám pedig bevitte a szalmazsákot, hogy mi, gyermekek minél előbb lefekhessünk, hiszen hamar beköszönt a decemberi sötétség. Ő a nagymamával a szalmazsák tövében ülve próbált aludni. Nagymama gondolatai most a fiára terelődtek:

– Istenem, hol van most a gyermekem?! Mi lesz velünk, ha nem talál meg minket? Édes Jó istenem! Segítsd meg a gyermekem!

Ejszaka az ÁVH-s társaság – mint ezt követően minden éjjel többször is – elemlámpával világított rá a meggyötörtekre. Másnap voltak férfiak, akik segítettek édesanyámnak összeszerelni egy emeletes vaságyat, melynek alsó szintjén mi aludtunk a nagymamával, a felső szintjén pedig édesanyánk. Aztán a lét megkérte a magáét, élni kellett tovább...

*

Édesapám pár nap múlva indult haza Pécsről. Nem is sejtette, hogy mi történt a családjával. Nagypapa, mint tejcsarnokos, minden nap Murakeresztúrra a vasútra szállította a felvásárolt tejet. Az állomáson üdvözölte egy vasutas, és óvatosan figyelmeztette arra, hogy a váróteremben lévő ÁVH-sok a vejére várnak. Az elfogatóparancs Zala megyére vonatkozott. A vasutas gyors tájékoztatója így szól:

– A víztorony mögött, a külső vágányon fogjuk megállítani a vonatot. Igyekezz! Keresd meg a vejedet, és mondd el neki, mi történt a családjával.

Így is volt. Nagypapa megtalálta édesapánkat, s a síneken átjutva felszálltak a lovaskocsira. Aztán nagypapa elmesélte édesapánknak, hogy mi történt velünk. Tudva azt, hogy édesapánk nem maradhat a faluban, nagypapa a petriventei Kránicz rokonok 7-es út melletti szőlőhegyi pincéjébe vitte, ahol több hétig bujkált. A meghatározó gondolat az volt, hogy minekután valahogy megtudják azt, hogy hová vitték a családot, akkor édesapánk elindul utánunk. Soha sem tudtuk meg azt, hogy ki küldte azt a Pécsről érkezett üzenetet, amelyben az szerepelt, hogy Tedejen van a család. A levelet a postás adta nagypapának. Édesapánk számára ekkor már nem létezett kérdés. Jött utánunk Tedejre. Vallatták, bántalmazták.

Mindig megtört a szó, amikor erről faggattuk:

– Jobb, ha erről nem tudtok semmit – mondta.

Édesanyámat és egy másik rabtársát a szülés előtt a hajdúnánási kórházba vitték konyhai munkára. Így testvérünk, Elemér 1952. július 26-án Hajdúnánáson született. A másik nőnek viszont szülés után azt jelentették, hogy meghalt a gyermeke.

– Pedig milyen szép erős gyermek volt – mesélte édesanyánk.

Testvérünket Tischler néven anyakönyvezték, amit a család nem is tudott, hiszen semmiféle okmányt nem kaptunk. Mindez csak évek múltával, a személyi igazolványhoz kért anyakönyvi kivonat révén derült ki. Édesapám szerette volna a valódi családi névre átíratni az anyakönyvben szereplő vezetéknevet, azonban ez magas pénzösszegbe került volna.

Elemér öcsénk 2009-ben hunyt el szívbetege-sében. Három gyermeke közül a legkisebb nyolcadik osztályos volt.

*

A tedeji lágeréletről mi soha sem idéztünk fel kellemes képeket. Hogyan is tettük volna ezt, amikor Tedejpusztával még nem ért véget a nyomorúságos életút. A lágerből való szabaduláskor az öröm és a bánat egy húron csengett. Hová? Merre? A valódi hazai föld a határsávhoz tartozott. Oda tilos volt visszatérnünk. Ezért kerültünk nagypapa ismeret-sége révén Balatonmáriára, egy szoba-konyhás házba, ahol az egyik szomszédunk az ugyancsak tedejpusztai Prosenyák család volt, mellettük pedig a Kanizsai família élt.

Édesapánk a Nagybereki Állami Gazdaságban kapott munkát, édesanyánk pedig alkalmi munká-val segítette a családot. Szőlőt művelt, főzött a módos embereknél. Testvérünket, Elemért Kobra kereszta-pa hozta Balatonmáriáról Tótszerdahelyre megke-reszteltetni. A lágerban tilos volt.

1956 augusztusának végén térhettünk haza Tót-szerdahelyre. Azért ekkor, mert a házukban egy négygyermekes család lakott, s nem tudták befejezni a házuk építését. Nagypapa ajtókat, ablakokat adott nekik, hogy minél előbb költözni tudjanak. A nagy-szobát a téeszcsé magtárnak használta, a kis szoba pedig Stejer bácsi kerékpárjavító műhelye volt. A falat tele verte hatalmas szögekkel.

Semmink nem volt. Nagypapa egy kályhát vett nekünk, használt asztalt és székeket is kaptunk tőlük, s szalmazsákokon aludtunk. A téglalapítású nagy pajtát a téeszcsé lebontatta, mert ólak építésé-hez kellett az anyag. Hol volt az Ember akkor? Sen-kitől nem kaptunk vissza semmit abból, amit elvitt. Nagymama azt mesélte mindig, hogy hat zsák liszt volt a padláson, két ló az istállóban és négy tehén. A baromfi számát nem is tudták, de a földműveléshez szükséges minden eszköz rendelkezésre állt.

Az első szüretkor a szőlőhegyen édesapámnak szüksége volt lapátra, mivel onnét is mindent elvit-tek, hogy a szőlőt a présbe lapátolja. A falubeliétől kérte kölcsön a lapátot, aki így szólt hozzá:

– Nekem most nincs szükségem rá. Tessék! Vidd! De visszahozd ám!

Édesapám fogta a lapátot és látta, hogy ott állt raj-ta bevésve a saját monogramja: T. I.

– Miért nem mondtad, hogy ez a tiéd? – kérdez-tem tőle...

*

A forradalom (mindig forradalmat mondtunk) ki-törésének estéjén férfiak tömege állt a házunk előtt vasvillákkal, hangosan kiabálva:

– Gyere, most agyonverjük!

Mármint a tanácselnököt. Nagymama fejszével támasztotta meg a bejárati ajtót – kulcsunk nem volt –, s könyörgött édesapánknak, hogy ne men-jen sehová. A három gyereket fel kell nevelni. Az újságpapírral letakart ablakon keresztül figyelték a tömeget.

*

Elemér testvérünk a díszszázadnál teljesített kato-nai szolgálatot. Leszerelését követően két évig még nem kapott útlevelet, amikor azonban megkapta, Ju-goszlávián keresztül Ausztriába szökött. Édesapám útlevélkérelmet adott be, hogy hazahozhassa.

– Na-na – mondta a szomszéd pártitkár –, nem is olyan biztos, hogy te megkapod az útlevelet.

Így is volt. Elemér Németországban telepedett le, ahol megnősült. Úgy fogadták őt ott, mint „hátizsá-kos németet”, vagyis olyan németet, aki a jobb élet reményében indul a nagyvilágba. A család megfi-gyelése pedig tovább tartott.

*

Nagymama soha sem vádolt senkit az elszenvedett időért, mely derékba törte és megszabta a családta-gok életét.

– Gyermekeim – mondta nekünk mindig –, haza-tértünk. Nem haragszom senkire, nem vádolok sen-kit. A mi megbocsátásunk itt a földön semmit sem jelentene. Feleljen tetteiért a bűnös, feleljenek a bű-nösök Isten ítélőszéke előtt.

*

Senki, de senki sem nyújtott segítő kezet, az elhur-colt holmiból semmi sem került vissza hozzánk. Senki sem kérdezte meg soha, hogy szükségünk van-e valamire.

De miért is tette volna?!

A golgotai úton is egyedül vitte a keresztet az ártatlan ember!

Hány keresztet vagy képes még felállítani a Golgotán, te, ember?!

(Forrás: Napút online)